

Ruhâvî'ye göre başta tıp olmak üzere bütün uygulamalı bilimlerde akıl yürütme ve deney şeklinde iki metot vardır. Bu metotlardan her birinin yalnız başına tıp sanatının icrasında yetersiz olduğu açıktır. Tıbbın hem ilim hem uygulama yönü iki metodun birleştirilmesini gerektirir.

Edebü't-tabîb dışındaki eserlerinin de Câlî'nus'un kitaplarından derlenen metinlerden oluşmasından hareketle Ruhâvî'nin Câlî'nü'şçu tıp teorisine sonuna kadar sadık kaldığı söylenebilir. Câlî'nus, yalnız bir tıp otoritesi olarak değil *Ârâ'ü Buḡ-râṭ* ve *Felâṭun*, *Fi'l-Ahlâk*, *Fi Enne kuva'n-nefs tevâbî' li-mizâcî'l-beden* adlı eserleriyle bir filozof olarak da Ruhâvî'yi ilgilendirmiş ve müellif bu eserlere sık sık başvurmuştur. Ruhâvî, Câlî'nus'un felsefî eserlerinin etkisiyle Eflâtuncu üçlü nefis teorisini benimsemiş; akıl, öfke ve şehvet güçlerinin sırasıyla beyin, kalp ve karaciğerle organik seviyedeki ilişkisini yine Eflâtun'un adalet doktrinine göre bir denge esasına bağlamıştır. Câlî'nus'un *Fi Enne kuva'n-nefs* adlı eserinden de anlaşılacağı gibi ruhun güçleri organizmanın mizacına bağlı olduğuna göre Ruhâvî bu ilkeden ruh ve beden sağlığı arasındaki ilişkiye kolayca ulaşabilmiştir (a.g.e., s. 20-21). Müellifeye göre eğitim yoluyla ahlâkın iyileştirilmesi mümkündür. Kazanılan iyi ahlâk bir bakıma "müktesep akıl"dır (a.g.e., s. 28). Bazı İshrâkî fikirlerine rağmen fizikî varlığın incelenmesinde tecrübeye büyük önem veren Ruhâvî, tıpta bu ilkeye riayet etmeyen hekimin ya sağlıklı insanları hasta edeceğini yahut hastasının ölümüne sebep olacağını belirtir (a.g.e., s. 100). Hekimlikteki hatanın öteki disiplinlerdeki hatalara benzemediğini hatırlatan müellif, hekimlerin ciddi bir imtihana tâbi tutulduktan sonra meslek-

lerini icra etmelerine izin verilmesi gerektiğini ifade eder. Nitekim bu konuda müstakil bir eser de kaleme almıştır (a.g.e., s. 182-184).

Ruhâvî, Helenistik kültürle içli dışlı olduğu kadar kendi çağdaşlarını da yakından takip etmiştir. Kindî'nin felsefeci kişiliğinden övgüyle bahseden müellif, Huneyn b. İshak ve oğlunun akli ilimlerdeki üstünlüklerine işaret eder. Ayrıca kendi dönemine kadar yaşamış ünlü hekimlerin İslâm halifeleri nezdindeki mevkileriyle ilgili olarak çeşitli örnekler aktarmış (a.g.e., s. 164-170), bu tarihî malzemeye İbn Ebû Usaybia tarafından sıkça başvurulmuştur (krş. *ʿUyûnü'l-enbâ*, s. 191, 207, 215, 225, 234, 241, 242, 246). *Edebü't-tabîb*'in, IV. (X.) yüzyılda "İslâm dünyasının Câlî'nus'u" olarak ün yapmış Ebû Bekir er-Râzî'nin *Ahlâku't-tabîb* adlı eserine (Kaya, s. 232-246) ilham kaynağı olduğu söylenebilir.

Eserleri. 1. *Edebü't-tabîb*. Ruhâvî'nin günümüze ulaşan tek eseri olup bilinen yegâne nüshası Edirne Selimiye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 1658). Tıpkıbasımı Fuat Sezgin tarafından yapılmış (Frankfurt 1985), daha sonra Merîzen Saîd Merîzen Asîrî ilmi nüsrini gerçekleştirmiştir (bk. bibl.). Martin Lewey eseri *Medical Ethics of Medieval Islam with Special Reference to al-Ruhâwis "Practical Ethics of the Physician ..."* adıyla İngilizce'ye tercüme etmiştir (Transactions, Philadelphia 1967). 2. *Künâş*. Câlî'nus'un, Arapça'da *el-Meyâmîr fî terkîbi'l-edviye bi-hasebi emrâzî'l-a'zâ' mine'r-re's ile'l-kadem* adıyla bilinen on makalesinden derlenmiştir. 3. *Cevâmî'*. Yine Câlî'nus'un dört kitabından oluşan ve İslâm dünyasında *Cevâmî'u'l-İsken-derânîyyîn* adıyla anılan koleksiyondan

derlenmiştir. 4. *Keyfe yenbağî en yüm-teḥane't-tabîb* (*Edebü't-tabîb* [nşr. F. Sezgin], s. 184). 5. *el-Medḥal ilâ 'ilmi'l-cedel*. Tartışma ve ikna metodunu öğreten kitap, hekim-hasta diyalogunun sağlıklı şekilde gerçekleşmesini temin mak-sadıyla kaleme alınmıştır (a.g.e., s. 152).

BİBLİYOGRAFYA :

İshak b. Ali er-Ruhâvî, *Edebü't-tabîb* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1985, s. 9-10, 11-17, 20-21, 28, 100, 152, 164-170, 182-184; a.e. (nşr. Merîzen Saîd Merîzen Asîrî), Riyad 1412/1992, neşreden giriş, s. 3-33; İbn Ebû Usaybia, *ʿUyûnü'l-enbâ*, s. 191, 207, 215, 225, 234, 241-242, 246, 342; Sezgin, GAS, III, 263-264; J. Christoph Bürgel, "Adab und i'tidâl in ar-Ruhâwis Adab at-Tabîb", ZDMG, CXVII (1967), s. 90-102; Mahmut Kaya, "Ünlü Hekim-Filozof Ebû Bekir er-Râzî ve Hekimlik Ahlâkı ile İlgili Bir Risâlesi", *Felsefe Arşivi*, sy. 26, İstanbul 1987, s. 227-246.

İLHAN KUTLUHER

İSHAK BEY

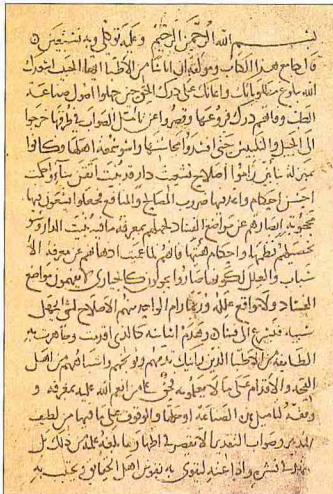
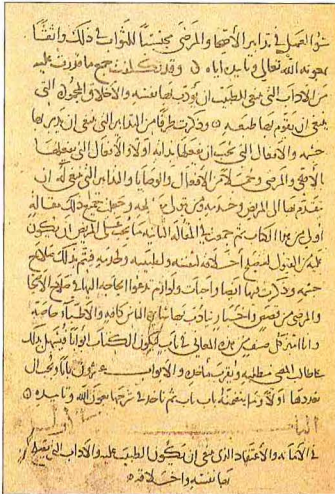
(ö. 848/1444)

Osmanlı uç beyi.

Kimliği hakkında yeterli bilgi yoktur. Hristiyan bir aileye mensup olup Bosnalı aristokrat ailelerden Kosac ve Pavlovicler'le akrabalığından söz edilir. Onu yakından tanıdığı, hatta bir müddet yanında kaldığı anlaşılan Âşıkpaşazâde, Üsküp uç beyi Paşa Yiğit'in evlâtlığı ve yetiştirmesi olduğunu yazar (*Târih*, s. 134). Tayyip Gökbilgin, 1453 ve 1461 yıllarına ait iki belgeden hareketle babasının adını Koç Hüseyin Bey olarak verir (*Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 333). "Kosac" ile "Koç" lakabının benzerliği böyle bir irtibatın bulunabileceği ihtimalini ortaya koyarsa da burada adı geçen şahsın uç beyi İshak'la ilgisi şüphelidir. Üsküp'te yaptırdığı caminin sonradan yazıldığı anlaşılan kitabesinde babasının adının Paşa Yiğit Bey olarak geçmesi gerçek durumu yansıtmayıp onun yanında yetişmiş olmasından dolayıdır.

1420'lere kadar Üsküp uç beyliğinde bulunduğu anlaşılan Paşa Yiğit'ten sonra onun yerine uç beyi oldu. Osmanlı kaynaklarına göre 1424'te II. Murad Rume- li'deki sınır bölgelerini birer uç beyine verdiğinde Sırbistan kesimini (Laz-ili) ona "ısmarlamıştı". 1426 tarihli bir kayıta, Venedikliler'in İşkodra'daki topraklarını korumak için İshak'a 200 altın haraç ödediklerinin belirtilmesi uç beyleri arasında güçlü bir mevkide bulunduğunu gösterir. Üsküp'te üslenen İshak Bey akın sahası olan Sırbistan yanında Bosna, Ar-

İshak b. Ali
er-Ruhâvî'nin
Edebü't-tabîb adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(Edirne
Selimiye Ktp.,
nr. 1658)

navutluk ve Hırvatistan'a kadar uzandı. Oruç Bey'e göre, Sırp Despotu Stefan'ın ölümünün (19 Temmuz 1427) ardından zaptedilen Güvercinlik (Golubac) Kalesi'ni kuşatma altına alan Macarlar'ı âni bir baskınla dağıtan Rumeli Beylerbeyi Sinan'ın kuvvetleri arasında İshak da bulunuyordu (*Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 48). İshak Bey, Sinan ve uç beyi Turhan ile birlikte 1432'de Arnavutluk'ta çıkan isyanı bastırmak için Serez'e gelen II. Murad'ın ordusuna katıldı. Sırp despotu olan Georg Brankovic ile (Vulkovic, Osmanlı kaynaklarında Vılkoğlu) II. Murad arasındaki münasebetlerde anahtar rolü oynadı; Sırp despotunun merkezi Semendire'de olup bitenden padişahı haberdar etti. Osmanlı üstünlüğünü kabul eden Georg, bunun bir göstergesi olarak kızı Mara'yı II. Murad'a nikâhlamak istediğinde gelini Semendire'den almaya giden düğün heyetine İshak Bey'in hanımı önderlik yapmıştı. Bu devreye ait hadiseleri karışık olarak veren Âşıkpaşazâde'ye göre Murad Bursa'da düğün yaparken Sırp despotu, İshak Bey'in oğlu Deli Paşa lakabıyla anılan Paşa Bey'i esir almış ve aradaki münasebetin bozulmasına yol açmıştı. Ancak Âşıkpaşazâde bunu daha erken tarihli olaylar arasında zikreder. Sırp despotunun Osmanlı hâkimiyetini tanımasından sonra oğlu Gregor'un İshak Bey ile birlikte İşkodra'ya sefer yaptığı bilindiğine göre (Jorga, I, 415) bu olayın söz konusu sefer sırasında yahut sonrasında vuku bulmuş olduğu söylenebilir. Nitekim bunun hemen ardından İshak Bey'in II. Murad'a, Sırp despotuna ve Eflak Beyi Drakul'a güvenilmemesi gerektiği, despotun Macarlar'la yakın ilişki kurduğu, hatta Karamanoğlu ile Macarlar arasındaki gizli irtibata aracılık ettiği yolunda haberler gönderdiği belirtilmektedir.

Macar Kralı Sigismund'un ölümünü müteakip II. Murad'ın Macaristan'a üç ay süren seferine Turhan Bey, Evranos Bey gibi uç beyleriyle birlikte katılan İshak Bey (Oruç b. Âdil, s. 51), dönüşünde Sırp despotunun hareketlerini daha yakından izlemeye başladı ve onun Semendire'yi tahkim ettiğini, Semendire'de oldukça hem Karamanlılar hem de Macarlar'ın bağlılığının sağlanamayacağını padişaha bildirdi. Bu arada 3000 kişilik kuvvetle Bosna'ya girerek Dalmaçya sahillerine kadar uzandı ve Bosna'yı kendisine bağladı. 1435'te yine bu bölgeye yöneldi (Jorga, I, 417). II. Murad'ın Semendire üzerine yürümesinden önce ve muhtemelen 841 Zilhicesinde (Haziran 1438) hac görevini

ifa etti. Dönüşte yanında Âşıkpaşazâde de vardı. Bu arada Semendire Kalesi henüz alınmamıştı. İshak Bey'in kuşatmaya katılıp katılmadığı ise belli değildir. Âşıkpaşazâde, II. Murad'ın onu Germiyan sancağı beyi ile birlikte önemli bir maden kasabası olan Novaberda üzerine gönderdiğini, bu sefer sırasında kalabalık bir düşman kuvvetini bozguna uğrattıklarını, kendisinin de bol miktarda ganimet ve esir aldığını yazar (*Târih*, s. 179-180); bundan sonra da bir daha İshak Bey'in adından söz etmez. Bu hadisenin Semendire'nin fethinden (27 Ağustos 1439) ve başarısız Belgrad kuşatmasından (844/1440) sonra olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca İshak Bey'in, Semendire'nin alınmasının ardından buraya bey olarak gönderildiği ve Hunyadi Janos ile mücadele ettiği belirtilir. Oruç Bey ise Belgrad kuşatmasından sonra Novaberda Hisarı'nı fetheden (Haziran 1441) Şehâbeddin Paşa'nın kuvvetleri arasında İshak Bey'in ve askerlerinin de bulunduğunu kaydeder (*Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 52). 1442 Eylülünde Şehâbeddin Paşa'nın bütün Anadolu, Rumeli askeri, akıncı beyleri ve yenicilerle birlikte Macarlar'a karşı yaptığı başarısız seferde adı geçmemekle birlikte bu harekâta katılmış olması kuvvetle muhtemeldir. 848 (1444) tarihli bir vakfiyede ise artık ondan "merhum" olarak söz edilmektedir. II. Murad dönemine ait yıllıklarda onun Varna Savaşı'ndan önce 848 (1444) yılı içinde vefat ettiği açık olarak kayıtlıdır (Menage, sy. 33 [1982], s. 90). İshak Bey'in vefatından sonra Semendire beyliğine oğlu İsâ Bey'in geçtiği bilindiğine göre ölüm tarihinin Semendire'nin 24 Safer 848'de (12 Haziran 1444) yapılan Segedin barışı ile terkedilmesinden önceye, muhtemelen 1444 baharına rastlamış olması kuvvetle muhtemeldir. Üsküp'te yaptırmış olduğu caminin yanında bulunan kitâbesiz mermer türbenin ona ait olduğu tahmin edilmektedir.

Döneminin en kudretli uç beyleri arasında yer alan İshak Bey efsanevi şahsiyetiyle de serhad boylarında şöhret kazanmış, menkıbelere konu olmuştur. İbn Kemal, İshak Bey'in oğlu İsâ Bey'den 1448'deki II. Kosova Savaşı'yla ilgili bir hâtırayı naklederken İshak Bey'i "Hâcî-yi reşid, gâzî-yi saîd" diye anarak Kosova Savaşı sırasında İsâ Bey tarafından Üsküp'e gönderilen bir adamının o sırada hayatta bulunmayan İshak Bey'i bir çadırdaki namaz kılariken gördüğünü ve zâferi ona müjdelediğini yazar (*Tevârih-i Âl-i*

Osmân, VII. Defter, s. 537-538). İshak Bey, Üsküp'ün bir Türk-İslâm şehri haline gelişinde de yaptırdığı âbidelerle önemli rol oynamış, şehrin imarını sağlamıştır. Onun Üsküp'teki beyliği sırasında 1436'da II. Murad Hünkâr Camii'ni inşa ettirmiş, İshak Bey de Alaca Camii adıyla bilinen camiyi 1438'de yaptırmış, daha sonra cami torunu Hasan Bey tarafından tamir ettirilmiştir (bk. ALACA İSHAK BEY CAMİİ). Ayrıca bir han (Sulu Han), çifte hamam, medrese de yaptırdığı bilinmektedir. Vefatından sonra düzenlenen Zilkade 848 (Şubat 1445) tarihli bir vakıf kaydında üç köyün vergi gelirinin, Eski ve Yeni hanların, çifte hamamın ve birçok dükkânın kirasının imaret ve medresesi için tahsis edildiği anlaşılmaktadır (Ayverdi, s. 259-256).

BİBLİYOGRAFYA :

Âşıkpaşazâde, *Târih* (Atsız), s. 134, 164, 172, 175, 176, 179-180; Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 48, 50, 51, 52; [Anonim], *Tevârih-i Âl-i Osman* (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 30; Neşrî, *Cihannüma* (Tae-schner), I, 161, 165, 168; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, VII. Defter, s. 537-538; *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân* (nşr. Halil İnalçık – Mevlûd Oğuz), Ankara 1978, s. 8, 90-91; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1279, I, 341, 359, 363-365; N. Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha 1908, I, 393, 415, 417, 423, 434; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 333-334; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri III*, s. 254-258; Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar: I*, Ankara 1987, s. 83; a.mlf., "II. Murad", *İA*, VIII, 605, 607; C. Truhelka, "Türsko-Slavjenski Spomenici Dubrovačke Arhive", *Glasnik Zemaljskog Muzeja u Bosni i Hercegovini*, XXIII, Sarajevo 1911, s. 197; a.mlf., "Bosna'da Arazî Meselesinin Tarihi Esasları", *THİTM*, I (1931), s. 58; G. Elizovic, "Skopski Isakovici i Paşa-jigit beg", *Glasnik Skopskog Naučnog Društva*, XI, Skopje 1932, s. 170-176; Hazım Şabanović, "Dvije Najstarije vakufname u Bosni", *POF*, II (1952), s. 7-29; a.mlf., "İshakovici", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1960, IV, 371; Semavi Eyice, "Üsküp'te Türk Devri Eserleri", *TK*, I/11 (1963), s. 20-30; V. L. Menage, "Sultan II. Murad'ın Yıllıkları", *TD*, sy. 33 (1982), s. 86, 88, 90, 96.

FERİDUN EMECEN

İSHAK BEY

(ö. 1222/1807'den sonra)

III. Selim'in şehzadeliği elçisi, donanma tercümanı.

III. Mustafa devrinde iç oğlanları arasında yer alıp Şehzade Selim'e yakın olarak yetişti. Ailesi ve hânedana olan yakınlığı hakkında kesin bilgi mevcut olmamakla beraber çağdaş kaynaklar, IV. Mu-